

*Грисюк С. І., здобувач Національного університету цивільного захисту
України*

ORCID: 0009-0004-1183-6062

*Hrysiuk S., Degree Candidate of National University of Civil Protection of
Ukraine*

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗА- ХИСТУ В УКРАЇНІ

У статті охарактеризовано проблеми та суперечності державної політики соціального захисту в Україні. Визначено особливості формування та реалізації державної політики соціального захисту в умовах європейської інтеграції України. Обґрунтовано напрями трансформації державної політики соціального захисту в Україні.

Розкрито суб'єктно-об'єктні відносини в контексті формування та реалізації державної соціальної політики. Визначено, що забезпечення необхідного рівня соціального захисту населення можна досягти тільки на основі узгоджених дій органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, бізнесу, підприємств, організацій та суспільства в цілому.

Ключові слова: держава, механізми державного управління, державна соціальна політика, соціальний захист населення.

The article characterizes the problems and contradictions of state social protection policy in Ukraine. It identifies the features of the formation and implementation of state social protection policy in the context of Ukraine's European integration. Directions for the transformation of state social protection policy in Ukraine are substantiated.

Subject-object relations in the context of the formation and implementation of state social policy are revealed. It is determined that ensuring the necessary level of social protection for the population can only be achieved based on the coordinated actions of state authorities, local governments, public organizations, businesses, enterprises, organizations, and society as a whole.

Keywords: state, public administration mechanisms, state social policy, social protection of the population.

Постановка проблеми. Ідея соціальної держави (чи держави добробуту) давно і міцно укорінилося, наприклад, в країнах Західної Європи. Для

України побудова соціальної держави в нових для суспільства ринкових економічних умовах завдання складне, методика такого будівництва часом не вироблена, в основному це шлях «проб і помилок». Виникає потреба у вивченні цього феномену з точки зору державного управління - науки, що вивчає загальні закономірності розвитку держави. Єдиного визначення такої держави немає, оскільки дуже різні уявлення про зміст. Не викристалізувалася і загальноєвропейська модель такої держави, хоча з поглибленням інтеграції (особливо її соціального виміру) рух в цьому напрямі йде.

Завдання соціальної держави постійно ускладнюються. Зараз вони поширилися вже на систему соціального забезпечення і соціального страхування, охорону здоров'я, сімейну і житлову політику, освіту, професійне навчання і перепідготовку. Соціальне законодавство західноєвропейських держав увесь час розширюється і оновлюється відповідно до умов життя і внутрішньої ситуації в окремих країнах.

Проблема співвідношення і взаємозв'язку понять «Держава — суспільство — людина» складна і багатоаспектна, вона мала різне значення на різних етапах історичного розвитку. Проте в ній було щось загальне в змісті, що виявляли дослідники різних поколінь, у тому числі і вітчизняні.

Мета статті. проаналізувати проблемні питання та шляхи розвитку державної політики соціального захисту в Україні

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні аспекти дослідження соціальної політики держави знайшли своє відображення у наукових працях багатьох вчених, зокрема таких як: [1, 2, 3, 4, 5,6].

Виклад основного матеріалу Конституція України побудована за принципом «держава для людини», але цей принцип для більшості населення доки не здійснюється. Корінні питання, що визначають форми і механізми реалізації ідеї з соціальної держави, місце і роль структур громадянського суспільства в організації соціального захисту населення не знайшли кінцевого концептуального і законодавчого рішення. Численні дискусії, що ведуться з приводу перспектив створення соціальної держави в Україні, свідчать про актуальність цієї проблеми. Це і— зрозуміло, оскільки українське суспільство потребує сьогодні об'єднуючої ідеї, якою може стати ідея соціальної держави і її практична реалізація.

Проблеми функціонування, побудови і корекції соціальних функцій держави розглядаються у великій кількості наукових статей, монографічних досліджень. Слід визнати, що деякі теоретичні роботи у формі статей і складових частин навчальних посібників присвячені проблемам соціальних функцій держави, або в певній частині розглядають практичну реалізацію конституційних положень (у частині реалізації соціальних прав людини і громадянина), або реалізацію положень профільних законів і інших нормативних правових актів [1].

В ході проведеного дослідження, ми приходимо до висновку, що основними принципами слід визнавати наступні:

1) закріплення обов'язку законодавця відносно досягнення певної мети при розподілі дефіцитних ресурсів,

2) дозвіл вважати недійсним законодавство, що знаходиться в протиріччі з досягненням цієї мети,

3) гарантоване право незалежного судового органу, що має або спеціальну, або загальну компетенцію, повноваження відмінити ці помилкові норми або "призупинити їх застосування,

4) принцип виключення з правової системи актів, що суперечать соціальності держава, її обов'язку дотримання і забезпечення право людина і громадянин, у тому числі і соціальних.

Відмітимо, що в умовах соціальних змін і економічних криз питання соціальної політики стають усе більш важливими для забезпечення стабільності і благополуччя громадян. Вивчення напрямів соціальної політики і проблем їх реалізації допомагає проаналізувати найбільш ефективні механізми підтримки уразливої частини населення. Розуміння впливу соціальних програм на якість життя людей, а також їх рівень соціальної нерівності направляє державу на розробку заходів підтримки, які будуть більше цілеспрямованими. Аналіз проблем, існуючих у сфері соціальної політики відкриває нові перспективи для впровадження інноваційних рішень.

Важливо відмітити, що ця сфера є однією з важливих складових сучасної економіки, оскільки вона відповідає за розвиток суспільства і регулювання процесів його соціальної диференціації. Вона охоплює масштабний спектр питань, включаючи галузі охорони здоров'я, освіти, зайнятості населення і соціального забезпечення.

Політичне керівництво, що формує державну політику, яка забезпечить рівний доступ до соціальних благ і що розвиває соціальну інтеграцію, закладає розуміння необхідних напрямів соціального розвитку суспільства. Розробка комплексу заходів для їх здійснення є одним з провідних завдань соціальної політики.

Соціальна політика, орієнтована на високе виконання показників добробуту населення і поліпшення якості його життя, при забезпеченні політичної стабільності і соціального партнерства, здійснюється державними органами, громадськими організаціями, місцевою владою і виробничими колективами [2]. Складові державної соціальної політики представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Елементи соціальної політики держави

Елемент соціальної політики	Визначення
Суб'єкт	Суб'єктами визнаються активні учасники процесу формування і реалізації соціальної політики, які у свою чергу мають певні повноваження і ресурси. На думку таких авторів, як Головка В.: «суб'єктом є компетентні державні установи, які у свою чергу формують соціальне інформаційне і правове поле, що надають соціальні послуги населенню, у рамках державних гарантій» [].
Об'єкт	Об'єктами соціальної політики держави є соціальні групи суспільства, а також їх показники, такі як: добробут, освіта, охорона здоров'я, соціальна стабільність та ін. Іншими словами, об'єктом є ті соціальні проблеми, на які спрямовані зусилля держави і суспільства для поліпшення умов життя.
Предмет	Предметом соціальної політики, з точки зору науки - являються властивості, закономірності, а також процеси громадської практики, що утворюють взаємодію соціальних груп, з питань їх громадського положення.
Суб'єктно - об'єктивні стосунки	Цей вид стосунків є взаємодією усіх суб'єктів самодіяльного населення, господарських і управлінських структур.

Соціальна політика держави реалізується на трьох рівнях: державному (національному), регіональному та локальному (місцевому)

На державному (національному) визначаються ключові цілі, завдання і напрями соціального розвитку країни, а також механізми його досягнення.

На регіональному рівні здійснюється адаптація вищезатверджених показників з урахуванням унікальних характеристик кожного регіону, таких як рівень економічного розвитку, доступність і об'єм ресурсів, та щільність населення.

На локальному (місцевому) рівні соціальна політика конкретизується і доповнюється залежно від особливостей конкретного територіального об'єднання [3].

На усіх рівнях соціальна політика регулюється комплексом законів, підзаконних актів і інших нормативних документів. Зasadничим документом в цій області є Конституція України, яка гарантує права і свободи громадян і служить основою для розробки більше деталізованих законів і програм. В Конституції вказано, що: «Україна є соціальною державою, чия політика спрямована на створення умов для гідного життя і вільного розвитку особистості» [5]. Таким чином, мета соціальної політики припускає поліпшення

рівня життя громадян і скорочення соціальної нерівності, а також забезпечення доступності основних соціальних благ.

Соціальна політика формується під впливом безлічі чинників, включаючи економічні, політичні і ситуативні умови, а також соціальні цілі.

Основні напрями соціальної політики держави викладені в Національній економічній стратегії на період до 2030 року. Це документ стратегічного планування, містить систему довгострокових пріоритетів, цілей і завдань державного управління для забезпечення стійкого розвитку країни [6].

Напрями соціальної політики розробляються у відповідь на виявлені соціальні проблеми, що вимагають рішення. На сьогодні в Україні основними соціальними проблемами є:

1. Негативна демографічна ситуація, що характеризується низькими показниками народжуваності і середньої тривалості життя, що веде до старіння населення і природного спаду.
2. Висока міра бідності і значна різниця в доходах серед населення.
3. Нестача фінансування для установ соціально - культурній спрямованості.
4. Широке застосування пільг і компенсаційних виплат без урахування потреб одержувачів.

Список основних напрямів соціальної політики, спрямованих на рішення існуючих проблем, представлений в таблиці 2.

Таблиця 2
Напрями соціальної політики України

Напрями соціальної політики	Механізми реалізації напрямів
Забезпечення збільшення грошових доходів громадян зниження рівня диференціації	Зростання оплати праці населення, збільшення долі оплати праці у валовому внутрішньому продукті
Вдосконалення соціального і пенсійного забезпечення	Реалізація пенсійної реформи, а також впровадження адресності в отриманні соціальної підтримки
Зменшення числа соціальної і економічної бідності	Мінімалізація крайньої бідності в місцях її яскравої концентрації
Забезпечення загальної доступності соціальних послуг	Зростання доступності і підвищення якості соціальних послуг у сфері охорони здоров'я, освіти і соціального обслуговування
Пріоритетність вкладення фінансових ресурсів в населення, освіту і охорону здоров'я, з метою підвищення конкурентоспроможності країни у світовій економіці	Зростання асигнувань на соціальний розвиток, порівняно з іншими напрямками державних витрат

Забезпечення комфортних умов для високої зайнятості населення	Забезпечення балансу попиту і пропозиції на ринку праці, за рахунок підвищення якості і конкурентоспроможності робочої сили, розвиток міграційних процесів
Забезпечення позитивної динаміки показника демографії	Реалізація заходів зі зниження рівня смертності населення і створення передумов для стабільного росту показника народжуваності
Реформування трудового законодавства	Приведення його у відповідність з вимогами ринкової економіки

При розробці соціальних напрямів і механізмів їх реалізації необхідно дотримуватися ряду ключових принципів :

- Застосування диференційованого підходу до різних груп населення, враховуючи такі чинники, як соціальний статус, вік, працездатність і рівень економічної незалежності.
- Створення інтегрованої системи соціального захисту, який функціонуватиме на усіх рівнях і чітко визначати права, обов'язки і відповідальність кожного учасника.
- Перспективи переро процесів в суспільстві повинні залишатися у рамках оптимальних масштабів, щоб не знижувати мотивацію до висококваліфікованої, творчої і ефективної праці.

Незважаючи на встановлену систему соціальних напрямів, реалізація соціальної політики стикається з рядом серйозних проблем, що вимагають ретельної аналітичної роботи і розробки ефективних рішень. На думку експертів, однією з головних проблем є недостатня координація між різними рівнями влади і відомствами. Неузгодженість дій різних державних структур призводить до низької ефективності соціальних програм і ускладнює доступ громадян до необхідних послуг [1].

Ще однією важливою проблемою є обмеженість фінансових ресурсів, що виділяються на соціальні потреби. В умовах економічної нестабільності багато соціальних програм стикаються з нестачею фінансування. Наприклад, програми по підтримці незаможних сімей і пенсіонерів не завжди забезпечують необхідний рівень допомоги.

Крім того, можна виділити недостатнє інформування громадян про доступні соціальні послуги. У епоху глобальної інформатизації держава не забезпечує належного рівня доступності інформації. Це призводить до того, що люди не звертаються за підтримкою навіть тоді, коли вона їм потрібна.

Також варто відмітити проблему нерівномірного розподілу соціальних ресурсів між регіонами, а також усередині регіону, між міськими і сільськими поселеннями. Збільшення соціальної підтримки для деяких суб'єктів лише посилює соціальну нерівність.

Висновки. Таким чином, дослідження призводить до висновку про те, що проблеми реалізації соціальної політики дійсно існують і мають різноманітний характер. Для їх ефективного вирішення потрібний комплексний підхід. В першу чергу слід зосередитися на поліпшенні взаємодії між державними структурами і збільшенні фінансової підтримки соціальних програм.

Багато напрямів державної соціальної політики спрямовані на зміцнення позицій країни в глобальній економіці з використанням соціальних чинників як інструменту. До ключових умов підтримки конкурентоспроможності можна віднести такі показники, як демографічні тенденції, рівень освіти, чисельність населення, якість життя і міру соціальної захищеності громадян. У зв'язку з цим для досягнення значних результатів у сфері соціальної політики необхідно сформулювати соціально орієнтовану ринкову економіку, яка стане основою для створення громадського добробуту, забезпечення соціальної справедливості і гарантій підвищення рівня життя населення.

Враховуючи усе вищесказане, можна зробити висновок про те, що соціальна політика держави є динамічною сферою, що вимагає постійного аналізу і адаптації до умов життя суспільства, що змінюються. Вона має бути спрямована на створення стійкої системи підтримки громадян, сприяючої їх благополуччю і розвитку.

Список використаних джерел:

1. Балабанова Н.В. Жуков В.І., Пилипенко В.Є. Соціальний діалог. Соціальне партнерство. Соціальна держава. К.: Вид-во Академії праці та соціальних відносин, 2002. 189 с.
2. Державна політика / ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін [та ін.]. К.: НАДУ, 2014. 448 с
3. Євсюков О.П., Шведун В.О. Сучасні концепції забезпечення державного управління соціальної та економічної безпеки держави // Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 4. С. 82 –85.
4. Новікова Т.В. Соціально-економічна захищеність населення як об'єктивна необхідність становлення соціальної держави // Актуальні проблеми економіки. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. № 3(57). С. 165 – 168.
5. Конституція України. Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
6. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>

References:

1. Balabanova, N. V., Zhukov, V. I., & Pylypenko, V. Ye. (2002). *Social dialogue. Social partnership. Social state*. Kyiv: Publishing House of the Academy of Labor and Social Relations.
2. Kovbasiuk, Yu. V., Vashchenko, K. O., Surmin, Yu. P. (Eds.). (2014). *State policy*. Kyiv: NAPA.
3. Yevsiukov, O. P., & Shvedun, V. O. (2021). Modern concepts of ensuring public administration of social and economic security of the state. *Investments: Practice and Experience*, (4), 82–85.
4. Novikova, T. V. (2006). Socio-economic protection of the population as an objective necessity for the formation of a social state. *Actual Problems of Economy*, (3[57]), 165–168. Kharkiv: Publishing House of KhRIPA NAPA “Magistr.”
5. *Constitution of Ukraine*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
6. *On Approval of the National Economic Strategy for the Period until 2030*. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>